

A városesztétika időszerű kérdései Szegeden

Városesztétikai szempontból az épületek külső képének megjelenése mellett talán legtöbb szerep a város úthálózatának, tereinek, parkjainak van. Az utóbbi években éppen a városrendezési tervek elkészítése kapcsán sokszor hangzott el, hogy Szeged főutcája a Tisza. Ténylegesen így van és éppen ezért esztétikai szempontból is sokkal többet kellene törődnünk a Tiszával. Mindenekelőtt kellőképpen felismerni, hogy a Tiszával együtt a mai ember számára annyira nélkülözött természet az, amely szinte naponta változó formáját kínálja a városlakóknak, mintegy 5-8 km-es szakaszon. A Tisza így, ahogyan van, természetes szépségével is nagy esztétikai élményt nyújt.

Közelebb a Tiszához

A Tisza-kedvelő szegediek zöme a nagykörúttól a gyermekklinikáig, a híd környékénél naponta találkozik vele. A természetet jobban kedvelők már nagyobb területen, a Marosortoktól a Boszorkány-szigetig elnézik ilyen, vagy olyan módon a Tisza szépségét. Azt is meg kell azonban állapítani, hogy a 130 000 lakossághoz viszonyítva nagyon kevesen élnek naponta, vagy legalább rendszeresen a Tiszával való találkozás lehetőségével.

A legfontosabb teendő: közelebb vinni a Tiszát az emberhez. A közelebbi vívénység sokféle változata, formája lehetséges. Csak a példa kedvéért néhányat felsorolunk. Az egyik legfontosabb feladat, hogy az eddigig lényegesen hosszabb folyószakaszt kell feltárni és hozzáférhetővé tenni a lakosság részére. Az említett 5-8 km-es szakasz könnyen duplájára növelhető mind északi, mind déli irányban. A szaporodó kollektív és egyéni közlekedési eszközök számára az újonnan feltárt részeket megközelíthetővé kell tenni. A másik fő kérdés, hogy különösen a várossal közvetlenül kommunikáló tiszai részt a jelenleginél sokkal kulturáltabbá kell tenni. Amilyen jó érzés látni, hogy a strandot és közvetlen környékét évente nem kis erőfeszítéssel egyre kulturáltabbá teszik, ugyanolyan szomorú látványt nyújt a szegedi oldalon az ifjúkori víziteleptől a gyermekklinikáig elhanyagolt, provinciális szakasza. Különösen vonatkozik ez a hajóállomási és a híd közötti részre, vagyis a jelenleg látogatottabb részre.

Furcsa hatások

Furcsa hatást kelt, hogy az úditően szép Móra-parkon való átsétálás után a Tiszaparton a látogatót vagy a

megcsúszott partszakasz sártengere, vagy pedig a macskaköves útból felszálló portenger fogadja. — A legnagyobb lehetőség ugyanis ezen a szakaszon van megahhoz, hogy a tömegeket közelebb vigyük a folyóhoz. A hajóállomás környéke, a híd melletti k- és feljárók, a Lenin krt-on a gyermek-klinika vége szinte kínálja, hogy széles lépcsősor vezessen le a folyóhoz. A régi rakpart funkciója lényegesen megszűnt a teherhajó-forgalom megszűnésével. Kultúralt utburkolat kiképzésénél, esztétikusan megtervezett gombok, vendéglátó és kereskedelmi egységek létrehozásával igen jellegzetes színfoltja lehetne Szeged idegenforgalmának. A gomba módra szaporodó utcai árusító pavilonoknak — hangsúlyozom a helyhez illoen megtervezetten — sokkal jobb helye lenne a rakparton. És végül az eddiginél sokkal nagyobb mértékben kell törekedni, hogy Szeged lakosait „vízre” bocsássuk. Elenyészően kevés az a szám, ahányan Szegeden rendszeres víziéletet élnek. Ennek okát főképpen az ilyen irányú nevelőmunka és a hagyomány hiányában vagy megszakadásában, de főleg a vízi alkalmatosságok csekély számában látom.

Dicséretes, hogy a Fürdő Vállalat az elmúlt években néhány kishajót szerzett be. Ez azonban még csak a kezdet. Tömeggé kell tenni az emberek vízzel való kapcsolatát. Eppen úgy, ahogyan a pesti ember számára a budai hegyekbe való kirándulás, a szegedi ember számára a Tiszával való találkozás tartozzon életéhez. Ehhez sok és sokféle vízi-alkalmatosságra lenne szükség, mely a kishajótól a csónakig, vagy az erre a célra megtervezett vendéglátó motorostulajig, a magánengedéllyel működő révsziget mindenkit mozgósítana, és természetesen üzemeket, intézményeket is. Hiszen a hét végi szabadidő növekedése nem teszi mindig lehetővé a Balatonra való utazást és főleg nem nagy tömegeknek. A természetből fakadó regenerációs erőt itt helyben kell mindenekelőtt kiaknáznunk.

Minden a folyóhoz vezet

A tiszai táj szépsége Szegeden is jócskán rendelkezésünkre áll. A Tisza tehát csak akkor válik igazán a város főutcájává, ha azt fő-utcához méltóan gondozzuk. Szeged esztétikumához szorosban kapcsolódik, hogy a Tiszára, mint a város fő-utcájára sugárutak és körutak vezetnek fel a látogatót. Sugárútjaink lényegében, mind egy-egy városkaput is jelentenek, hiszen a megye és az ország különböző részeiből érkező látogatók itt találkoznak először Szegeddel.

Lepény algákból

A szakemberek már néhány éve felfedezték, hogy az afrikai Csad-tó partján élő egyes népek pocsolójában termő, meglehetősen mennyiségű szódabikarbónát tartalmazó kékes algát esznek. Az asszonyok nagy lepényeket gyúrnak belőlük, ezeket a napon szárítják és csak később használják fel. Egyes indián törzsek is fogyasztottak spirulin algát.

amelyet a Mexikói-tavakból szedtek. Ez az alga 60-63 százalék proteint tartalmaz, vagyis hatszorta annyit mint a búza és háromszorosa, mint a marhahús. A spirulin kivételes tápértéke készítette a francia és mexikói szakértőket, hogy laboratóriumokban mesterségesen természetesen spirulint foto-szintézis segítségével.

Sajnos, ezek a városkapuk különösen esztétikailag sok kívánnivalót hagynak maguk után. Legproblematisabb a Budapest felől bejövő útvonal, különösen annak dorozsmai úti szakasza. A sertés-hizlalda kitelepítéséért folyó harc eredményes volt, záros határidőn belül megszűnik a kellemetlen szag. A nyugati iparvezet szép, modern üzemek részben felépültek, vagy épülőben vannak, s szintén jó benyomást tesznek az ideérkező számára. Az Építőipari Vállalat impozáns munkásszállója jól nyitja meg a sort. Annál több esztétikai problémát okoz a benzinkút környéke, az Izabella-híd és környéke, a Kossuth Lajos sgt. minősége és beépítettségének elavult, tarka képe. A városrekonstrukció során egyik feladatunk lesz e kérdés megoldása is.

Hasonló feladataink vannak a Belgrád felől bejövő útvonal Vágóhídtól a Vám térig tartó szakaszon.

Legszébb bevezető utunk a Vásárhelyről jövő, mely most a körtöltésnél kezdődő északi városrészt felépítésével igen impozáns lesz.

Számolnunk kell azzal is, hogy az Újszegedről bevezető útvonalunk a Románia felé megnyíló határátkelő miatt egyre inkább nemzetközivé válik. Az ideérkező vagy távozó utas számára a teljesen kiépülő Odessa városrésze, a fedett uszoda és a Biológiai Intézet impozáns épületei, az újszegedi park növényzete igen kellemes hatást vált ki.

Az Április 4. útja — bár beépítettsége nagyon vegyes és az út minősége is sürgős javításra vár — mégis impozáns. A szép fásor, a Hősök kapuja, a szépen felújított Aradi vértanúk tere szép és ismételtelhetetlen jellegzetessége a városnak. Ugyanakkor megoldásra vár a hajóállomás előtti tér környezetének rendbe tétele.

A városkapuk kívánalmának megfelelő esztétikus kiképzése csak a városrekonstrukcióval együtt képzelhető el. Reálisan vizsgálva a város anyagi eszközeit, ez legálább két ötéves terv feladata lesz. Addig is sokat lehet azonban tenni a meglévő épületek karbantartásával, kisebb tereprendéssel.

(Folytatjuk)

A felszabadulás utáni magyar könyvkiadás bölcseje

Negyedszázada kezdte meg munkáját Szegeden a Szikra Kiadó

A Magyar Kommunista Párt Külföldi Bizottságának tagjaiból Szegeden 1944. november 5-én megalakult Központi Bizottság november 7-i ülésén határozatot hozott, hogy Szikra Könyvkiadó néven vállalat létesüljön.

A Szegedi Városi Nyomdában már október 24-én megjelent az első kiadvány: egy 1944 tavaszán, a fővárosban megjelent szójegyzéknek (Hogy mondják oroszul?) második kiadásaként a Magyar—orosz zsebszótár. A Szikra Kiadó első termékeit a Délmagyarország december 10-i száma hirdeti először. Ebből derül ki a vállalat helye is: a Kígyó u. 1. sz. házban kezdte meg működését. Irodája egy emeleti kétszobás lakásban volt, raktára és boltja a földszinti üzlethelyiségben. Ebben azelőtt Szalay Antal hírlap- és könyvesboltja, valamint kölcsönkönyvtára volt. Szalay Antal — Szalay János újságírónak, a Kommunista Magyarországi Pártja 1919. január 1-én alakult szegedi szervezete elnökének öccse — az első világháború előtt színész volt, majd miután a fronton félkarját elveszítette, „hírlapjót” nyitott. Neki, róla írta Juhász Gyula A rokkant színész című versét (1916). Itt volt 1919-ben a kommunistákkal rokon-szenvedő baloldali szocialista hetilapnak, az Igazságunk szerkesztősége és kiadóhivatala is.

A „Szikra-ház”, ahogyan akkor rövid ideig hívták, különben is jórészt üresen állott, s ezért sok olyan kommunista talált benne kvártélyt, akinek nem volt korábban szegedi lakása. Itt lakott a Szikra Kiadó első vezetője, Házy Károly László festőművész is, valamint itt pihente ki a német és nyilas uralom alatt szenvedő Budapesti Szegedre betegen érkező Apró Antal is fáradalmait, itt gyógyult meg, s azután innen indult vissza a frontot, megteremtve a kapcsolatot a szegedi Központi Bizottság és a fővárosban illegálisan harcoló Központi Vezetőség között.

Később, 1945. március elején, átvette a kiadó a volt Nemzeti Sajtóvállalat, Kárász u. 5. sz. alatti könyvesboltját is, és ott nyitotta meg a Szikra Könyvesboltot. Itt azóta változatlanul könyvesbolt van, az Állami Könyvtérjesztő Vállalat 205. számú, Móra Ferencről elnevezett üzlete. Jellemző, hogy sok szegedi máig is csak Szikrának hívja!

Vas Zoltán visszaemlékezésében az ő kezdeményezésének vallja a szegedi könyvkiadást. „Szegeden bő-séges nyomdakapacitás áll rendelkezésünkre. Nálam akkor kéznél volt két könyv, az egyik Sztálin valamelyik könyve, a másik az én munkám: Tizenhat év fegyházból. Azonnal nyomdába adtam őket, hogy mindjárt az első időben valamilyen kommunista irodalom megjelenjen.” Nem Sztálin műve, hanem életrajza volt a második szegedi Szikra-könyv. Vas Zoltán írja, hogy rossz néven is vették, amiért az ő könyve, véletlenül, megelőzte a Sztálinról szólót.

Az első kiadványok — egyebek kéziratok híján — a Moszkvai Idegennyelvű Kiadónál korábban megjelent munkák új kiadási voltak. Így jelent meg december elején Révai József könyve Kossuth Lajosról, majd 1945 januárjában Lenin életrajza. Mintegy negyedszázados szegedi működése alatt, 1945. január 25-ével való Pestre költözéséig, a Szikra 33 kiadványt jelentetett meg. A Szegedi Városi Nyomdán kívül a Szegedi Új Nemzedék nyomdája, a gyomai Kner-nyomda, a debreceni Szabadság nyomdával, a makói Szabadság nyomda, a kisújszállási nyomda, sőt a pécsi Új Dunántúl nyomda is állított elő egy-két Szikra-kiadványt. „E művek kiadása — írta a Párttörténeti Közleményekben 1964-ben Borús József — mégsem volt véletlen vagy öltetszerű, hanem már az Idegennyelvű Irodalmi Kiadó is éppen a háború és főleg a magyar nép háború utáni helyzetének figyelembe vételével készítette elő őket. Lenin életrajza, néhány műve és a többi kiadvány is, a fasizmus alóli felszabadulást követő helyzet, a demokratikus átalakulás

és nevelés feladatait, a magyar nép előtti út tisztázását szolgálta; az érzelmekre is hatva igyekezett megismertetni a marxizmust.” A kiadó egyik akkori dolgozója, Mária Béla, visszaemlékezéseiben beszámolt arról, hogy a Szikra munkatársai jobbra nyitott szovjet teherautókon vitték szét a téli hidegben az első kiadványokat, mégpedig nemcsak Szeged közvetlen környékére, hanem még Románia magyar lakta vidékeire is. „A romániai magyarok ki voltak éhezve magyar nyelvű haladó irodalomra.” Czibor János szerint pedig a kiadványok oly gyorsan terjedtek az országban, hogy több helyre hamarabb érkeztek, mint a főszerkesztő serege! Tar-dos Béla, akkor ugyancsak a kiadó munkatársa, elmondta: „Már itt tartalékol-tunk egy jelentős példányszámot, hogy azt majd Budapestben a felszabadulás után terjesszék.”

„A Szikra Könyvkiadó munkája kezdetének — mondja ismét Borús József — legjellemzőbb sajátossága és egyben legnagyobb nehézsége az volt, hogy az adott szerzereti kereteket betöltő, politikailag és szakmailag megfelelő káderek a megindulásnál nem állottak rendelkezésre. A szocialista könyvkiadást Magyarországon marxista—leninista művek kiadásában járatlan gárdával, fordítók-kal, szerkesztőkkel és lektorokkal kellett elkezdni, ilyeneket a munkával egy-idejűleg, a munkán keresztül kellett kinevelni.”

A magyar könyvkiadás — nemcsak a politikai, hanem a szépirodalmi könyvkiadás is — az igénytelen külsejű kis szegedi füzetekkel indult. Joggal mondhatjuk tehát: a felszabadulás utáni magyar könyvkiadás bölcseje Szeged volt. Azóta könyvkiadásunk óriási utat tett meg mind a kiadványok mennyiségét, mind külső-belső minőségét illetően is. Am e szegedi kiadványoknak, a szabad írás első fecskéinek művelődéstörténeti jelentősége mindig is emlékezetes marad.

Péter László

Dobozy Imre:

Újra lehet kezdeni

13.

A szép Gelethayné, a tisztiorvos felesége, utánokhatatlan mozdulattal nyit be Sarukán divatüzletébe. Ugyan mi kell neki ilyen halaszthatatlanul, két kilométerre az oroszoktól? Ezek a németek, akár a dolgukat értő nap-számok. Nyugodt, pontos, akkurátus mozdulatokkal dolgoznak, se fűvesztett kapkodás, se egy ingerült szó. Kolomeánál láttam, heves tűzben is épp ilyen megbízható munkások voltak. A háború szakmunkásai. Elhíszem a gázkamrákat, miért ne hinném, rosszabbat is elhiszek róluk. De ott már csak bezárul a kör. Kezddőni előbb kezdődik, ezeknél a mesterségre figyelő, avatott, higgadt mozdulatoknál. Ez az ijesztő. Hogy az ágyú is épp olyan megszám a kezükben, mint az ásó. Vagy a kenyérsütő lapát, vagy a ciklonartály szelepe. Egy tár től-tény van a pisztolyomban, semmi több. Desőnek biztosan lesz, végre is a frontról jött.

A városháza előtt nyilas strázsza. Ismerem, Kalamó suszter segédje, valami Feri úr, a vezetőknévét nem tudom, egyszer csinált nekem egy pár fehér betétes, szép, sárga félcipőt. Kátóna se volt, mi a fenét keres itt? Megcsalta a felesége. Vagy már rég, a kaptafa mellett azon törte a fejét,

hogy az ő kezébe géppisztoly való inkább. A háború után, mint mindig, szakemberek és dilettánsok bizonyára egész rakás magyarázatot gyártanak majd róla, a kergült időben kit mi hajtott ide vagy oda. Ha megkérdem, Feri úr meg tudná mondani? Különben sem érdekes. Ha valaki beáll valahová, hogy azt csinálhassa, amit szeretne: mihelyt beállt, már úgysem azt csinálja, hanem amit rendelnek neki. Felrántja a kezét, mintha darazsat hajtana el, kitértés hadnagy úr, nagyon örülök. Hát csak tarts ki, míg a seggedbe nem rúgnak. Szálasi eskütétele napján együtt szálltunk be a liftbe Telky Bélával, vezérigazgatómmal. Kérlek, kommentálta dühösen a nyilas hatalomátvételt, mit szólsz ezekhez a piszkos körművekhez, azt se tudni róluk, apjuk-anyjuk ki volt. Agyalágyult gentry, gondoltam, a nyilasokról csak az jut eszébe, hogy piszkos a körmük. Most meg nekem is az jut eszembe Feri úrról, hogy susztersegéd.

Klára még hátra van. Nehéz lesz, Istenem, Ernő, nem engedem el! Hirtelen a bőrömről érzem forró lélegzetét. Ez a legkeszélyesebb az egészben. A szép Surányi Klára, menyit nyüzsögtem körülötte egyetemista koromban, a Kör báljain, meresztem a szemem, mint egy pározó tűzok, a jégpályán rohantam felcsatolni a korcsolyáját, majd összetörtem magam. Semmi. Észre se vett. Áprilisban hóvirágért másztuk meg a Gyapát vagy harmincan, én meg botlalt kapaszkodtam felfelé, kiméltem a lábam. Klára egyszer csak hátraszólt, járt Istenem, Ernő, magával senki se törődik, és belém karolt, és gondjaiba vett anyáms. Ördög tudja, hogyan, mitől kezdődik s változik az ilyesmi, három nappal később a fel-támadási körmeneten is mellém lé-

pett, ne a botomra támaszkodjám, nem áll jól nekem, inkább órá.

Olyan tűz lobbant köztünk, mire észrevettük, csak faltuk egymást, nö-vő éhséggel, a tiszteletteljes, régi rajongást elégette bennem az élő húsmeleg, ilyen nőhöz még nem nyúltam életemben, egy tapadással, egyetlen csókkal robbanásig tud formálni. Remek teste van, isteni melle, kicsoda válla, gögös-szép nyaka, a mellét úgy ismerem, álomban meg tudnám húzni, döfő, meredek, ingerlő két kúpjának vonalát: de lejjebb soha nem engedte a kezem. Ernő, érte meg, én azért úrilány vagyok, Klára ebben hajthatatlan, magát is épp oly gyüretlenül akarja őrizni az esküvőig, mint a kelengyét. Karácsony hetére tűztük ki az esküvőt. Kiskarácsony, nagykarácsony, hol van az még, de messze löködött...

Az eljegyzés náluk volt. Anyám óriási tortát sütött, mint a malomkerék, a segéd cipelte utána, drága kosztümöt csináltatott, rendbehozatta a körmeit, a városi ügyész lánya lesz a menyje, igazi úricsalád, nem aféle elsőgenerációs, már a nagypapák és dédpapák is urak voltak, a szaga is úri mindnyájának, de a tortát letették a konyhában, nem szeltek fel, a Gerbeaud-tól hozottolt süteményekkel szolgálták, anyámat néniének szolgálták, apámat mester úrnak. Egész délután. Csak én voltam Ernő, kivált Surányinak, aki hangsúlyosan tegezett. Apám, ijedt kis öreg, az asztalt simogatta, hiába, a diófa az diófa, annak nagyon szép munkája van. Szólom kellett volna? Ne nézzenek, mester urazzanak? Fene tudja, nem is jutott eszembe. Apám valahogy nekem is mester úr, és ez már rég kezdődött, talán egy régi-régi bittai búcsún.

(Folytatjuk)